

Васіліна Глузд

ВЯСЕЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ МАЁЙ МАЛОЙ РАДЗІМЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ФАЛЬКЛОРУ ЖЛОБІНСКАГА РАЁНА)

В статье рассматриваются местные особенности свадебной обрядности одного из районов Гомельской области – Жлобинского. На основе архивных материалов и записанных автором в полевых экспедициях характеризуются отдельные обрядовые этапы досвадебного и свадебного периодов, а также ритуалы послесвадебной обрядности.

Local specialties wedding ceremonies one of the districts of the Gomel region - Zhlobin discussed in the article. The individual steps of the ceremonial and wedding dosvadebnago periods and rituals poslesvadebnoy rituals characterized on the basis of archival material, and recorded by the author in the field expeditions.

Сямейна-абрадавая паэзіябярэ свае вытокі з ранняй сярэдневяковай старажытнасці і закранае ўсе бакі жыцця чалавека, пачынаючы ад нараджэння і да смерці. Нездарма даследчык А. С. Фядосік адзначыў, што «папулярнасць і ўстойлівасць сямейна-абрадавай паэзіі абумоўлена адлюстраваннем у ёй важнейшых падзей на жыццёвым шляху чалавека – нараджэннем, шлюбам і смерцю. Але сфера адлюстравання рэчаіснасці ў сямейна-абрадавай паэзіі больш шырокая, у ёй адбіліся працоўная дзейнасць, побыт, сацыяльныя і маральна-эстэтычныя ідэалы, нормы

народнага права, сямейныя і грамадскія ўзаемаадносіны людзей, іх вераванні і звычаі, інтарэсы і душэўныя перажыванні і да т. п.» [5, 73].

Калі асобна разглядаць вясельныя традыцыі, якія з’яўляюцца састаўной часткай сямейна-абрадавага цыкла, то можна выказаць меркаванне, што іх рамкі даволі шырокія. Беларускае вяселле як і на ўсёй тэрыторыі Беларусі, так і ў асобных раёнах дзеліцца на тры перыяды: давясельны, уласна вясельны і паслявясельны. Варта адзначыць, што працэс уступлення ў шлюб на маёй малой радзіме – Жлобіншчыне – мае свае спецыфічныя асаблівасці.

Традыцыйна ў Жлобінскім раёне вяселле пачынаецца са сватання. Але ў асобных вёсках былі зафіксаваны звесткі пра давясельныя абрадавы этап пад назвай «перапыты», які папярэднічаў прыходу сватоў і быў скіраваны на дакладнае высвятленне таго, ці згодна дзяўчына і яе бацькі на шлюб: *«Вяселле пачынаецца з перапытаў. Па просьбе хлопца, маці жаніха, хросная маці і яго сястра, абавязкова замужняя, ідуць у хату нявесты, каб перапытаць яе, ці згодна яна выйсці замуж. У нас гавораць: «Пайшлі на перапыты» (запісана ў в. Чырвоны Бераг) [3, 459]. Цікава, што сам хлопец пры гэтым не прысутнічаў: «Сваты прыходзілі без жаніха. Гаварылі: «Радзіцелі, ці можна прыці к вам у сваты?» Вот, пагаварылі бацькі, разрышылі, тады ідуць ужо з гарэлкай, із пірагом, із палаценцам і ўжо прапіваюць» (запісана ў в. Кароткавічы) [*3].*

У сваты ж прыходзілі ўжо з жаніхом, абавязкова бралі з сабою хлеб, ручнік і гарэлку: *«З сабой сваты бралі хлеб з соллю і выпіць што-небудзь» (запісана ў в. Чырвоны Бераг) [*1].* Нярэдка хлеб і бутэльку перавязвалі чырвонай стужкай. У в. Рэкта акрамя гэтага яшчэ неслі падарунак для нявесты: *«Сваты вырубваюць ёлку, нараджаюць яе ўсялякімі кветкамі, канфетамі і нясуць да нявесты» [*1].*

Паводле звестак, запісаных у в. Кароткавічы, сватамі маглі выступаць толькі мужчыны: «У сваты хадзілі з жаніховай стараны: бацька, сыны, хросны ідзе» [*2]. Але ў Жлобінеў сватанні магла ўдзельнічаць і маці хлопца: «*Жаніх бярэ бацьку, матку, хросных і дружка*» [*1]. Галоўнага свата выбіралі самага вясёлага і гаваркога; яго вылучалі сярод астатніх, абвязваючы ручніком: «*Адразу выбіраюць галоўнага свата, таго, хто ўмее гаварыць, абвязвалі яго ручніком чераз плячо*» (запісана ў в. Пірэвічы) [*1].

У сучасных запісах вяселля сустракаюцца звесткі пра куплю-продаж нявесты, якую называлі «*тавар*», «*цёлачка*», «*кабылка*», а жаніха – «*бычок*», «*купец*», «*конь*». Дыялог з бацькамі маладой меў іншасказальную форму: «*Сваты адразу не кажуць, чаго яны прыйшлі, а гавораць: «Мы – людзі з далёкага краю, прытаміліся. Ці пусціце пераначаваць?» Бацька маладой адказвае: «Заходзьце, госці дарагія». Тады сват гаворыць: «Мы чулі, у вас дачка ёсць. Ваш тавар, наш купец*» (запісана ў в. Чырвоны Бераг) [*1].

Згода дзяўчыны на шлюбмагла выражацца ў розных формах (вербальных і невербальных):

- падараваньня ручнік і хустка: «*Калі нявеста згодна, яна дарыць бацькам жаніха ручнік і хустку, ручнік для бацькі, хустку для маці*» (запісана ў в. Касакоўка) [3, 427];
- адрэзаны хлеб: «*Калі нявеста згодна, яна адразае кавалак хлеба*» (запісана ў в. Кірава) [3, 431];
- выпіванне чарку з гарэлкай: «*Завуць маладых к сталу, яны падходзяць і выпіваюць па чарцы гарэлкі, значыць згодны*» (запісана ў в. Верхняя Алба) [3, 416];

- абмен хлебам: *«Пры згодзе дзяўчыны маці жаніха і нявесты абменьваюцца хлябамі... Гэта называецца «абмяць хлеб» (запісана ў в. Чырвоны Бераг) [3, 459];*

- абвязванне ручнікамі: *«Калі сваты жадаюць, то хросная маці нявесты абвязвае іх рушнікамі» (запісана ў в. Мормаль) [3, 440];*

- абменьванне падарункамі: *«Яна мне дарыла вышываны платок, а я ёй шакаладных канфет» (запісана ў г. Жлобін) [3, 422].*

Калі дзяўчына на шлюб не згодна, то яе адмова таксама магла выражацца па-рознаму: *«А Ірынка нават дастала з-пад ложка адзін з гарбузоў, якія мы пахавалі на зіму, і запусціла ўслед сватам» (запісана ў г. Жлобін) [3, 418], «Калі сваты нежадаюць, то звычайна ветліва адказваюць, або кладуць на стол гарбуз і каравай не прымаюць» (запісана ў в. Мормаль) [3, 440].*

Наступнымі абрадавымі этапамі ў некаторых вёсках былі запоіны і заручыны. Лічылася, што пасля заручын (у некаторых вёсках іх называлі змовіны, «сговары») дзяўчына ўжо не магла перадумаць: *«Вось яны збіраюцца і п'юць змовіны» (запісана ў в. Шыхаў) [3, 463].* На запоінах існаваў звычай *«прапіваць дачку»*, што сімвалізавала канчатковую згоду на шлюб: *«А потым маці і яе памочнікі перавязваюць сватоў ручнікамі і ўмываюць іх гарэлкай, а пасля гэтага садзяцца за стол і казалі «прапіваюць» дачку» (запісана ў в. Кірава) [3, 432].* У в. Кароткавічы зафіксаваны звесткі, калі нявеста спачатку згадзілася, а потым перадумала выходзіць замуж. У гэтым выпадку яе бацькі павінны былі вярнуць усе падарункі і кампенсаваць шкоду, нанесеную адмовай ад вяселля: *«Было такое, што папілі запоіны, а нявеста абдумалася і не хоча, тады сабіраюць, што сваты прынеслі. А тыя шчот выстаўляюць, што іх апазорылі, і нясуць ёй аддаюць жаніху»[*3].*

У «зборную суботу» (у в. Чырвоны Бераг яе называлі «паненскі вечар») да маладой прыходзілі сяброўкі, каб завіваць вянок: *«Нявеста дае тарэлку і дзяўчаты кладуць кветкі. Першая дружка пачынае віць вянок, другія падбіраюць і падаюць кветкі»*(запісана ў в. Касакоўка) [3, 427]. У некаторых вёсках да маладой мог прязджаць хлопец са сваімі сябрамі і падарункамі для будучай жонкі. Сплеценыя вянкi дзяўчаты павінны былі пакласці маладым пад ногі, калі яны будуць выходзіць з хаты *«для таго, каб у маладых заўсёды было ўсё добра і заўсёды каб маладая заставалася маладой і прыгожай, як гэтыя кветкі, а таксама на шчасце, на здароўе і на багацтва»* (запісана ў в. Кірава) [3, 432].

Сімвалічнае значэнне мела вясельнае дрэва (сімвал дзявоцтва). Часцей за ўсё гэта была елка, якую ўпрыгожвалі падчас зборнай суботы: *«Ёлачку»* ўторквалі ў каравай ці ставілі на спецыяльную падстаўку, упрыгожвалі стужкамі і кветкамі. Такое выкарыстанне ёлкі «абумоўлена яе сімволікай вечнасці, ідэяй сувязі светаў і станаў, што ўпісвалася ў больш агульную ідэю пераходу, асноўную для вясельнага і для пахавальнага абрадаў» [1, 159]. Дзяўчаты прыносілі з лесу ёлачку, упрыгожвалі яе рознымі стужкамі, кветкамі, цукеркамі: *«Вяселле пачынаецца ў суботу, а ў пятніцу вечарам збіраюцца дзяўчаты, плятуць вянок для маладой, а потым уюць в'ёльца (ёлку)»* (в. Чырвоны Бераг) [3, 457].

На гэтым заканчваўся перадвясельны этап і пачыналася ўласна вяселле. Каравай пякуць як у хаце нявесты, так і ў хаце жаніха (ці толькі ў нявесты). Нярэдка выраб каравая ў нявесты суправаджаецца больш вялікімі абрадавымі цырымоніямі, чым у жаніха [4, 464]. У в. Пірэвічы каравай пеклі маладыя дзеўкі, але ў г. Жлобін *«выпякала каравай хросная маці, матуля і яе сястра»* [3, 420]. Для ўпрыгожвання каравая жанчыны

рабілі з цеста зорачкі, шышкі, ёлачкі, а ў в. Саланое ўпрыгожваннямі выступалі сапраўдныя кветкі: *«Дзяўчыны ў той момант прымаліся за ўпрыгожванне каравая. Упрыгожвалі яго зёлкамі, або кветкамі. Пялі вянок з зёлак, які клалі ў цэнтр каравая»* [3, 454].

Цікавымі з'яўляліся прыкметы, звязаныя з вяселлем. Людзі стараліся ў поўнай ступені абараніць маладую сям'ю ад любога ўздзеяння і ад расколу, баяліся за іх будучых дзяцей, таму да выпякання каравая ставіліся асабліва адказна: *«Каравай, калі пекся, мог так падняцца, што выцягнуць яго з печы нельзя. Тады разбіралі печ, а каравай нельзя бурыць»* (запісана ў в. Чырвоны Бераг) [3, 460]. Вызначэнне цнатлівасці дзяўчыны ў некаторых вёсках таксама звязвалася з падрыхтоўкай каравая: *«Если чэсная, то каравай абвязвалі краснай лентай. А калі дзяўчына ідзець нячэснай за хлопца, то каравай абвязвалі чорнай лентай. Усім бліжнім нявесты абмазвалі дзёгцем дзверы і вокны, каб усе ведалі»*(запісана ў в. Пірэвічы) [3, 442].

Звычай садзіць жаніха і нявесту на дзяжу і на вывернуты кажух меў сакральны сэнс: гэта павінна было абумовіць іх багатае і шчаслівае жыццё: *«Кажух выварачувалі, штоб было багацтва столькі ў іх»* (запісана ў в. Кароткавічы) [*3].

Важнай падзеяй для нявесты было распятанне касы. Рэдкім выпадкам было тое, калі *«вянок маладой даўжна была зняць сястра і за гэта ёй плаціла яшчэ яна грошы»* (запісана ў в. Кіцін) [*1], бо звычайна гэта роля належала маці жаніха: *«Свякруха ўжо знімала як пагасціліся вянок і разхіляла, хусту завязувала»* (запісана ў в. Кароткавічы) [*3].

На пачатку вясельнага этапу адбываўся выкуп нявесты. Жаніх павінен даць галоўнай дружцы грошы, цукеркі або выканаць гумарыстычныя заданні: *«Адзяюць пяць, шэсць дзяўчат і нявесту,*

выводзяць па адной. Жаніх купляе іх сабе, пакуль не выйдзе яго нявеста» (запісана ў в. Кірава) [3, 431].

Пасля выкупу нявесты маладыя ехалі афіцыйна рэгістраваць свой шлюб. Падчас вячання родзічы таксама стараліся забяспечыць маладой сям'і багацце: *«Маладым слалі пад ногі палаценца і на рагі клалі грошы, штоб маладыя былі багатымі»* (запісана ў в. Касакоўка) [3, 428], *«Абсыпалі жытам для жызні добрай»* (запісана ў в. Кароткавічы) [*3]. Магічнай сілай надзяляўся ручнік, на якім стаялі маладыя. Лічылася, калі нежанатыя сябры маладых дакрануцца да яго, то ў хуткім часе таксама ажэняцца.

У гэты ж дзень ўсе ехалі святкаваць да маладой. Сустрэкала іх маці, якая абавязкова павінна быць замужняй, *«если маць удава, то яна не ўстрачае, тады сустракае хросная, толькі штоб не ўдава, а з мужам»*(запісана ў г. Жлобін) [3, 422]. Але ў в. Казіміраўская Слабодка афіцыйная частка вяселля праводзілася на другі дзень: *«У васкрасенне гулялі ў маладога, ад маладога едуць на роспісь»* [*1]. На гэтым этапе хлеб таксама з'яўляўся адным з важных кампанентаў, бо маладых сустракалі з хлебам-соллю і абразом, з дапамогай якога маці благаслаўляла іх на доўгае і шчаслівае жыццё. Акрамя таго, абавязковым пачастункам лічыўся мёд, які нібы «саладзіў» жыццё маладых у будучым. У канцы застолля дзеляць каравай.

Другі дзень вяселля адбываецца ў хаце маладога. Паводле сведчанняў жыхароў в. Кароткавічы, нявеста павінна з сабою ўзяць *«сваё прыданае»*: *«Бяруць падушкі, ножку, эта ўсё, прыяжджаюць ік маладому, на жэрдку вывешуюць скацёркі, посцілкі, усё багацтва. Во ідуць ужэ і глядзяць, якая маладая, што яна прынесла сюды ў дом»* [*3].

Цікава, што цешча ў гэты дзень заставалася дома, а прывозілі яе ў хату да маладога толькі на трэці дзень вяселля, калі «*дралі куру*».

Трэці дзень на Жлобіншчыне меў розныя назвы: «*петухі*» (в. Чырвоны Бераг), «*цыганы*» (в. Касакоўка), «*пеўні*» (в. Кірава). У гэты дзень некаторыя госці пераапранаюцца ў «*цыган*», а маладая і малады пераапраналіся адзін у аднаго. Роля «*цыганоў*» – збіраць падарункі. Яны таксама лавілі і «*дралі*» куру: «*Злавіўшы куру, яе забіваюць, смаляць, убіраюць у кветкі, перавязваюць ленту і нясуць маладому за стол, каб ён першы сарваў цвет, як і з маладой*» (запісана ў в. Касакоўка) [3, 430]. Курыца, як вядома, «у вясельным абрадзе выконвала значную рытуальную функцыю. Курыца-наседка была сімвалам замужняй жанчыны, замяшчала нявесту ў вясельным поездзе. Яе знішчэнне і паяданне сімвалізавала ахвярапрынашэнне і пераход у іншы статус» [2, 124–125]. Певень у тэатралізаванай паслявясельнай частцы сімвалізаваў жаніха.

Заканчвалася вяселле тым, што ў наступную нядзелю зяць едзе да цешчы «*на бліны*»: «*Маладая цэлых шэсць дней не ідзе к сваёй маме. Не паложэна. Чэраз нядзелю прыходзяць к маці на пірагі*» (запісана ў в. Кірава) [3, 431].

Як бачым, вясельныя абрадавы комплекс Жлобінскага раёна, захоўваючы традыцыйную структуру, адрозніваецца мясцовымі назвамі асобных абрадавых момантаў, адметнай семантыкай прадметных атрыбутаў, цікавымі прыкметамі і павер'ямі, звязанымі са згодай або нязгодай нявесты на шлюб.

ЗАЎВАГІ

*1. Выкарыстаны матэрыял фальклорнага архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сусветнай літаратуры УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны».

*2. Запісана ў 2018 г. у в. Кароткавічы Жлобінскага раёна Гомельскай вобласці ад Клаўдзіі Пятроўны Кудзіновіч, 1926 г. н.

*3. Запісана ў 2018 г. у в. Кароткавічы Жлобінскага раёна Гомельскай вобласці ад Антаніны Віктараўны Паляковай, 1926 г. н.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская міфалогія. Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2004 г. – 592 с.
2. *Зорин, Н. В.* Русский свадебный ритуал / Н. В. Зорин. – Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. – М. : Наука, 2004. – 248 с.
3. «Святло каштоўнасцей духоўных. Жлобінскі край: мінулае і сучаснасць» / пад агул. рэд. В. С. Новак, А. А. Станкевіч. – Гомель : ААТ «Полеспечать», 2009. – 544 с.
4. Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т. 2. – М. : Международные отношения. – 1999. – 687 с.
5. *Фядосік, А. С.* Беларуская сямейна-абрадавая паэзія / А. С. Фядосік. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1987. – 126 с.